

Parasztszerelem az újkorban

Jean-Louis Flandrin: *Les amours paysannes.*

Paris. Gallimard, 1993.

Történész számára mindig problematikus feladat egy kor hétköznapijainak ábrázolása, illetve modellezése. Külön nehézségekkel kell szembenéznie annak a kutatónak, aki régmúlt korok szexuális kultúrájáról szeretne képet adni a mai olvasónak. Ahol még a jelen is spanyolfal mögé van rejtve, nehéz a múltat vizsgálni.

Franciaországban a fent említett szakterület abszolút tekintélyei közé tartozik Jean-Louis Flandrin, a Paris VIII. Egyetem professzora, aki 1970 óta már számos munkájában bizonyította rendkívüli tájékozottságát a hétköznapi világát illetően. Legismertebb munkái a franciáktól elválaszthatatlan gasztronómia fejlődéséről, valamint a Nyugat szexuális történetéről jelentek meg. 1993-ban adták ki egy már korábban megjelent munkájának bővített változatát, mely az újkori francia parasztság családalapítási lehetőségeit vizsgálja többféle megvilágításban.

Bár a szerző könyvének előszavában leszögezi, hogy a teljesség igénye nélkül szorította le a téma tárgyalását csupán a parasztságra, mértékadó véleményét és következtetéseit ismerve csak sajnálhatjuk, hogy munkáját nem bővítette ki más társadalmi rétegekre is. Flandrin könyve egy olyan kérdésre alapozódik, melynek megválaszolása erősen szubjektív: létezett-e szerelem újkori elődeink kapcsolatában. A kérdés úgy is értelmezhető: házasodhatott-e a korabeli fiatal szabad belátása szerint.

Az újkori Franciaország vidéki lakossága még nagyon zárt keretek között él, látszatra mozdulni sem tud az egyházi és szülői szigor, valamint a társadalmi be rögződések világában. A fiatal bizonyos értelemben sokkal inkább „társas lény”, mint napjainkban, néha úgy tűnik, minden önálló akarata és szándéka megbukik, még mielőtt megszületett volna. A

házasodni szándékozókna számolniuk kell az egyházi s az apai szigor, valamint a társadalmi konvenciók, illetve financia lis nehézségek okozta korlátokkal.

Érdekes, hogy a sok esetben ultra-konzervatív színekben feltüntetett egyházi szigor látszik a legrugalmasabbnak. Igaz, hogy negyedíziglen tiltja a rokonházasságot; így Flandrin kimutatása szerint egy 18. századi francia paraszt sem saját lakóhelyén, sem a szomszéd falvakban, mintegy ötven kilométeres körzeten belül egyáltalán nem házasodhat, aminek viszont ellentmondani látszik mind a tapasztalat, mind a vizsgált korban még eleven követelményként létező endogámia igénye.

Természetesen bőven akadnak diszpenzációk. A szerző ezeket kilenc pontba sorolja. Az első között szerepel a hozomány hiánya, a lakóhely túlságosan alacsony lélekszáma, ha az ország hadat visel, sőt feloldást nyerhetett az a lány is, aki elmúlt 25 éves és még nem ment férjhez. Ezekben az esetekben az egyház lényegesen könnyített előírásain.

Az egyház véleményét kifejezetten pozitívnak ítéelhetjük meg az apai szigort illetően. Közismert, hogy a korabeli házasságok igen gyakran köttetnek szülői utasítás szerint. Az anyagi szempontok, s így a szülők akarata többé-kevésbé minden házasodni kívánó fiatal esetében mértékadó tényező, ahol a családnak bármi veszíteni vagy nyernivalója van.

Franciaországban a világi hatalom az 1789-es francia forradalomig egyértelműen az apai szigor mellé áll, minden esetben engedelmességre intve a gyermekeket. Erről tanúskodik II. Henrik francia király 1556-ban kiadott rendelete is. A gyermekek szülők iránti engedelmességét természetesen az egyház is megköveteli, ám számos esetben mértékletes beavatkozást ajánl, s kifejezetten elítéli az eltúlzott szülői „tanácsadást”. Nagyszerű példa erre Richelieu bíboros egyik ilyen témájú körlevele, melyben hevesen bírálja, egyenesen egyházellenesnek nevezi a korlátlan apai szigort.

Példaként említi a szerző ezen kívül a spanyol származású jezsuita atyát, Thomas Sanchez-t (16. sz.), akinek felvilágosult gondolkodása példaértékűnek számított a haladó papság körében.

Nem szabad azonban megfeledkezünk a század egyik híres spanyol teológusáról, Francisco Vittoriáról sem, aki nem csupán indiánbarát, jelesen toleráns gondolkodásáról ismert, hanem tekinthetjük őt a „szerelmesek ügyvédjének” is az álérzelmekkel felruházott szokások, a konvenciók kortárs pártolóival szemben.

A vagyoni egyenlőtlenségek, a választási lehetőségek szűkössége (település-szerkezetből is adódik) a társadalmi berögződések így is jobbra kényszerházasságot eredményeznek, csupán az a kérdés, rájön-e egyáltalán erre a házasodni készülő fiatal.

Milyen esélyei voltak a fiataloknak az ismerkedésre, esetleges nemi életre a házasságkötés előtt, s milyen viselkedésbeli devianciákat produkált ez a szigorú rend (amilyen devianciákkal azonban a már „szabad és városiasodott” mai világnak is ugyanúgy szembe kell néznie)? Ezekre a kérdésekre próbál meg választ adni Flandrin könyvének 2. és 3. fejezetében.

Természetesen a népszokások számos alkalmat kínálnak ismerkedésre, azonban szinte kivétel nélkül az egész falu szemeláttára. Meghökentő az az idézet, melyet Rétif de la Bretonnetől olvashatunk: Bretagne-ban még a 19. században is létezik az a kelta eredetű játék, melyben a falu gyermekei egy kislányt egy kör közepére állítva teljesen meztelenre vetkőztetnek, így énekelnek, táncolnak körülötte. Ez a fajta ismerkedés a szexualitással az egyeneműek közt is létezik. A fent említett szerzőtől tudjuk azt is, hogy gyerekkorban 8–10 fiú összegyűlve miként játszott meztelenül „napórásdit”.

Az idősebbeknek egyre több lehetőség adódott a testi kapcsolatteremtésre. Példa erre az ún. veillée – azaz csoportos virrasztás –, ami általában úgy végződött, hogy egy-egy fiú kiválasztottjával egy ágyban töltötte az éjszakát.

Máshelyütt a jegyesség intézménye szolgált a házasságkötés előtti testi ismerkedés hallgatólagos engedélyezésére. Kü-

lön említést érdemel ebből a szempontból a közvetlenül a házasságkötés előtt nyíltan megengedett testi együttlét Korzikán (abracia keretében) és Baszkföldön.

A gyermekeket ennek ellenére igyekeztek megkímélni a szexualitás akár indirekt tapasztalásától is. Flandrin számos püspöki körlevelet idéz, melyekben nyomon követhetjük az egyház aggodalmát, a gyerekek tiszta lelkivilágát óvva, intve a szülőket, hogy gyermekeik akár velük, akár különmű testvéreikkel egy ágyban aludjanak. Bár a korabeli lakásokat ismerve ez sok esetben kivitelezhetetlen volt, ezen intézkedések jogosságát igazolandó idéz Flandrin számos, jobbra Dél-Franciaországból összegyűjtött írásos emléket, melyekben gyermekek az éjszaka a hálószoba sötétjéből kiszakadó kéjsikoltásokat, szerelmi nyöszörgéseket a sátán közvetlen jelenléteként értékelik. Mindez jó táptalajt teremt azoknak a rettenetes fantazmagóriáknak, melyeket 16–20 éves lányok vallomásaiból ismerünk a franciaországi boszorkányperek kapcsán. Pierre de Lancre bordeaux-i bailli a 17. századi nagy spanyol–francia boszorkányhisztériája kapcsán jegyzett fel Labourdban számos olyan vallomást, melyekben fiatal lányok ördöggel, vadállatokkal való közösülésükről beszélnek. Szomorú, hogy a szerző nem tér ki a peranyagokban számos esetben előforduló szodomia kifejezés francia nyelvben élő kétfajta értelmezési lehetőségére.

A téma kutatásához Flandrin több típusú forrást vett igénybe. Gyakorta támaszkodik az elsősorban számításba jöhető bírósági jegyzőkönyvekre, s mint ahogy egy korábbi munkájának bevezetőjében írja, ezek alapján kapjuk a kor egyik arculatának képét, mely a szigorú tények alapján reprodukálható.

Hasonlóan életből kapott forrásnak tűnik a szerző által sokat idézett közmondások, népdalok gyűjteménye, valamint a tárgyasabbnak tekinthető 16–17. századi vásári képek, faliszóttések (a könyv mellékletében értékes példányokat mutat belőlük) s a hegyek közt élő pásztorok fafaragásai.

A könyvben elénk tárta tényanyag összegyűjtése Franciaország egészére

kiterjedő alapos levéltári kutatásnak köszönhető. A néprajzi anyag összeállításakor a szerző segítségére volt Arnold van Gennepe nagy néprajzi összefoglaló munkája, Roger Vaultier 14–15. századi folklórral foglalkozó monográfiái, valamint a különböző régiótörténeti összefoglaló munkák. Sokat merít a szerző a 19. században élt elbeszélő, Rétif de la Bretonne írásaiból is.

Ha az olvasó úgy veszi kézbe a könyvet, hogy meg szeretne tudni mindent a 16–19. század közt élt francia parasztok házasesetéről és annak előzményeiről, akkor feltétlenül csalódnai fog. A témát – ahogy már utaltam rá – néprajzi oldalról sokkal bővebben feldolgozták. Ez a könyv első felén is tükröződik, ahol a szerző a házasodni készülő fiatalok nehézségeit, a falu szokásait tárgyalja, néhol igen laposra sikeredett következtetésekkel, sok helyütt csontig rágott tények közlésével. A könyv 2–3. része, mely mellé odaírhatnánk: „ez is megtörtént”, rendkívül szórakoztató, ugyanakkor értékes következtetésekre feljogosító történeteket mesél el. A munka egészének szín-

vonalt emeli számos, eredeti nyelven közölt francia forrás (sok esetben a 16. századi nyelvújítás előtti évekből-évtizedekből), közmondásgyűjtemény, melyek feltétlenül hozzájárulnak ahhoz, hogy valóban hiteles modellt állíthasson fel magában az olvasó.

Könyvének célját Flandrin abban látja, hogy „a szemünk elől egyre gyorsabban távolodó múltból a vizsgált témakörben – amíg lehet – ragadjuk meg azokat az analógiákat, melyek azt napjainkhoz kötik, és különbségeket, amik a változás félreérthetetlen mutatói”.

A könyv olvasásakor különösen tetszett, hogy jóllehet az újkori mentalitás változásainak főbb trendjeit nagyon pontosan ábrázolja Flandrin (Trident, felvilágosodás ...), ám mégis kevés „ex cathedra” kijelentéssel találkozhatunk, az olvasó maga is vállalkozhat a források szintetizálására, s elgondolkozhat azon, hová helyezné a kor színpadának megvilágításához szükséges fényszórókat.

Gálffy László